

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

האם ומתי מותר להעניק הלוואה בלי עדים

והאם כאשר נותנים שיק פיקדון שיש בו אפשרות גוביינא בכל מקרה, הדבר פותר את הבעיה משורשה ומתיר להלוות בלי עדים כלל?
תשובה:

שאלות רבות שמגיעות בצורות שונות לבית ההוראה מעלות תמונת מצב מורכבת, אנשים רבים התרגלו להעניק הלוואות מבלי לעמוד על כך שההלוואה תהיה בעדים, כגון, האם מותר להלוות סכום פשוט לחברו הטוב בלי עדים, כאשר ברור לשניהם שאם מסיבה כלשהי ישכח ולא ישלם, ימחל לו המלווה?

ועוד: האם מספיק עד אחד, והדבר מצוי בשני חברים ניגשים יחד לקיוסק וכדומה ולאחד מהם אין כסף ומבקש מחברו לשלם בשבילו ויכול לבקש מהמוכר להיות עד לדבר. האם די בכך?

ה'אשמה' כמובן אינה רק במלווים אלא גם ולפעמים בעיקר בלווים, שכן הלווה שבא לבקש מחברו הלוואה בסכום יחסית פשוט ולא מכין עמו עדים (או שטר) מעמיד אותו במצב לא נעים, לפעמים לא נעים לבקש ליצור שטר חוב, וודאי לא לחפש ולהעמיד עדים, בשביל הלוואה לכאורה זניחה.

המשך בעמ' ג'

להשחיל שרוך נעל בשבת

ילדתי הקטנה הוציאה את השרוך מהנעל בשבת. האם מותר לחזור ולהשחיל את השרוך?

ת. מותר, ובלבד שמכניס את השרוך שכבר היה נעיל ולא שרוך חדש.⁵

הגעת כלים במים שהורחתו בכירה אינדוקציה

יש לנו כיריים אינדוקציה. אנחנו משתמשים בהן רק לבשרי או לפרווה, כדי להימנע מבעיות בשר בחלב. במקביל אנחנו מחזיקים כירה חשמלית שמשמשת לבישול חלבי. לאחרונה כפית בשרית נפלה לסיר חלבי שעמד על הכירה החשמלית, ונטרפה. האם אפשר להגעיל אותה בסיר מים שהורחתו על גבי האינדוקציה?

המשך בעמ' ב'

שבת בדגים גדולים. ובמסכת ע"ז (טו) אמרין שני לוג דם'. והיינו שאם הקיד דם היום, רפואתו שיאכל דג למחר. והרי שמחמת הדוחק, נהגו להקיד דם בערב שבת, וכך יוכלו לצלל את סודות השבת שתשמש גם לבריאותם אחר הקוזה. ונראה שיש לחלק בין הקוזה דם שאין מצוי כל כך שלא ירגיש טוב בשבת, והדגים הם רק כדי להבריאה.

5 כתב בשו"ע (סי' ש"ז ס"א): נשטמו לו רצועות מנעל וסנדל או שנשטמו רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור. והוסיף הרמ"א שהוא דוקא כשיכול להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה אסור, דחיישין שמא יקשור. והעולה ע"פ דברי המשנה ברורה (קט"ז) שההיתר להחזיר הוא בשלושה תנאים: א. השרוך כבר היה נעיל לפני השבת כן כתב במשנה ברורה בשם האליהו רבה (סק"ז), ושם האיסור משום 'תיקון מנא', ואף שיש שחלקו על האליהו רבה וכתבו שזה חומרא שאינה מוזכרת בשו"ע (תולדות שמואל, קושר את כא, קצות השולחן סי' קמו הערה ג, שירת שמואל ד"ח סי' קכ"ב), אף למעשה אין להקל נגד פסק המשנ"ב, וכן אתם בכך החיים (שם סק"ה) כדברי האליהו רבה. ב. ניתן לעשות זאת בנקל וללא טורח. ג. אין רגילים לתפור או לקשור בקשר של קיימא לאחר ההשחלה, שאם כן יש לחוש שמא ישכח ויתפאר או יעשה קשר. שמירת שבת כהלכתה (פרק טו סא דת).

ש"ס) שמתעם זה אין להפליג בספינה בתוך שלושה ימים קודם השבת, שכל שלושה ימים הראשונים יש למפליג בספינה צער ובלבול. וראה במשנה ברורה (סי' רמ"ב סק"א) שיש פוסקים שסוברים שמצוות עוג שבת עיקרה מן התורה, ובשער הציון (שם סק"א) כתב שאף לסוברים שחוביה רק מדברי סופרים מכל מקום צריך ליהדר בה מאוד, שחובייה דברי סופרים יותר מדברי תורה. ולפי זה אם יש חשש שעל ידי נטילת החיסון יחוש ברע בשבת, ראוי לדחות את קבלת החיסון לאחר השבת. וכן כתב בשולחן שלמה (סי' רמ"ב סק"א). וכל זה הוא רק לגבי חשש עונג שבת, אמנם בשאר פעולות רפואיות, שיש חשש שאם יעשה בערב שבת יגרם על ידי זה חילול שבת, כבר כתבנו [לגבי ניתוח בער"ש] שהדבר תלוי בצורך הרפואי, והבאנו את הכללים באלו אופנים ניתן לעשותם גם בערב שבת. אולם באם אין צורך מיוחד ויש חשש שחשש שבת בעקבות הפעולה הרפואית, אין לתאם זאת דוקא ליום ששי. ומצינו במסכת שבת (קכ"ט) שאסור להקיד דם ביום שלישי משום חשש סכנה, שמול מאדים משמש בו בזוגות, אולם ביום ששי מותר להקיד דם. ואף שגם אז שייך אותו חשש סכנה, שגם אז משמש מל מאדים בזוגות, מכל מקום מותר שכיין דדשו ביה רבים, שומר פתאים ה'. ופירש רש"י: 'הורגלו בו מפני דוחקן שיהיו קרובים לסעודת שבת, ואמרין כבוד

ביקשתי הלוואה באחד הגמ"חים הגדולים במרכז הארץ בו אני עובד. הבאתי ערבים כשרים והגונים ומילאתי אחרי כל הנדרש. אולם, גזבר הגמ"ח העלה בעיה מעניינת: בתקנון הגמ"ח נרשם, כי לאור נסיון עגום בעבר, שהגמ"ח לא יעניק הלוואות כספיות כנגד מסמכים ממסמכים שונים ושטרות מודפסים למיניהם או כתובים ביד, וללא יוצא מן הכלל, אף אם מנסח השטר היה רב ומומחה גדול. והאפשרות היחידה לפי תקנון הגמ"ח לקבל ממנו הלוואה, היא רישום בבסיס הנתונים הממוחשב של הגמ"ח וחתמתה של הלווה והערבים בצורה דיגיטלית באמצעות מיכשור מיוחד שנרכש לשם כך, לאישור ההלוואה.

הגמ"ח כמובן מקפיד על ההלכה שלא להלוות בלי עדים ומקפיד על נוכחות העדים וחתמתם באותה מערכת. כעת טוען גזבר הגמ"ח, שמאחר ולעובד המדובר ישנה מתוקף תפקידו כמתחזק רשת המחשבים, גישה ישירה למערכת הממוחשבת של הגמ"ח, ואם רק ירצה בכך יכול הוא להסיר את כל הרישומים הקשורים אליו מתוכנת הגמ"ח כולל תיעודי החתימות וחתמת העדים, ממילא החשש שהוזכר בגמרא ביסוד הדין, מפני 'לפני עור לא תתן מכשול', קיים ביתר שאת לגבי אדם זה, ולגביו לא יועילו העדים במקרה הזה. האם יש צדק בדבריו?

פרי או על בגד³.

קבלת חיסון לפני שבת

אני רוצה להתחסן נגד שפעת ביום שישי. מבחינה טכנית יותר נוהג לי להתחסן אז, כיון שבסופי שבוע יש פחות עומס בקופות החולים. בנוסף, גם אם יהיו לי תופעות לוואי של תסמיני שפעת, אתאושש עד יום ראשון וכך לא אפסיד ימי עבודה. מצד שני, שיקול זה עצמו מעיד כי יתכן שלא ארגיש טוב בשבת קודש, ואולי זו בעיה?

ת. לכתחילה ראוי שלא לעשות את החיסון לפני שבת, אם יש חשש אמיתי שעל ידי נטילת הזריקה יחוש שלא בטוב בשבת⁴. אולם אם הוא נמצא בקבוצת סיכון, או שנוטל חיסון נגד מחלות שיש בהן סיכון גבוה אין להחמיר בזה.

2 כן העלה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' יט), דלא כמו שכתב בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' ג), וכ"כ בשו"ת באר משה (ד"ה סי' סח) שיש לו שמחה גדולה שהגיע לדירה קנויה משלו. וכן המציאות כיום שכמעט אין מי שקונה דירה ללא לקיחת הלוואה.

3 כן כתב בכף החיים (שם סק"ה) בשם הבן איש חי (פרשת וראה אות 1), על פי מה שכתב הרמ"א (שם ס"א) שברכות אלו רשות הן, אך כתב שיעשו סעודה לאוהביהם וקרוביהם ויודו להש"ת על חסדו, ויברכו בעת הסעודה שהחיינו על פרי חדש ויכונו על דירתם החדשה. וראה במג"א (סי' תקס"ח סק"ה) שבארץ ישראל יש לסעודה זו דין סעודת מצוה, ולדעת הרבה ראשונים ופוסקים (הרמב"ן בחוסות לספר המצוות ד, הרשב"ש סי' ב, מהרי"ט ח"ב י"ד סי' כח, סליה שער האותיות אות ק קדושת המקום. פאת השולחן סי' א' בית ישראל סק"ד, אבני נור י"ד סי' תנ"ד אות ד ועוד) מצוות ישוב ארץ ישראל נהוגת מן התורה גם בזה². אולם יש שסברו שאין מצוות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה מפני שיש כמה מצוות התלויות בארץ וכן כמה עונשים שאין אנו יכולים להזהיר בהם ולעמוד עליהם (ועת רבי חיים כהן בתוס' כתובות ק: ד"ה הוא), ובספר נשמת כל חי (ח"א י"ד סי' סט) כתב הגר"ח פאלאג'י שכן גם דעת בעל הלכות גדולות.

4 חלק מחובי מצוות עונג שבת הוא גם להשתדל שירגיש טוב בשבת, וכמובאר בשו"ע (א"ח סי' רמח

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

ברכת הטוב והמטיב על דירה עם משכנתא

ברוך ה', לאחר שנים שנדדתי מדירה לדירה נכנסתי בשעה טובה לדירה משלי אותה קניתי עם הלוואת משכנתא גדולה שלקחתי מהבנק. האם אפשר לברך הטוב והמטיב, או שכיין שהיא משועבדת אין לברך?

ת. מעיקר הדין הקונה בית חדש מברך 'שהחיינו', ואם גם בני ביתו משתמשים בבית מברך 'הטוב והמטיב'¹. גם אם נטל 'משכנתא' עבור רכישת הדירה יש לו לברך². אך לא הכל נהגו לברך, ועל כן כדי לצאת מידי ספק, טוב שיברך שהחיינו על

1 כתב בשולחן ערוך (אור"ח סי' רכ"ט ס"א): 'בנה בית חדש או קנה כלים חדשים אפילו היה לו כיצא באלו תחלה או קנה וחזר וקנה מברך על כל פעם שהחיינו'. ואם קנה את הדין רק בקנה כלים ושינה מלשון שכתב (בס"ד) (שם ס"א) 'מברך הטוב והמטיב'. ושינה השו"ע בלשון שלענין הטוב והמטיב שבני ביתו גם משתמשים כתב לענין ברכת שהחיינו שכתב דינו בבנה בית חדש או קנה כלים, ובביאור הלכה הביא לדברי החיי אדם (ח"א כלל ס"ג) שכתב לחלק בין כלים לדירה, מפני שחייב לתת מקום מגורים לאשתו ובני ביתו ולפיכך לא יברך הטוב והמטיב על קניית דירה, אולם בביאור הלכה דחה דבריו, שהרי מעל גיל שש אין חיוב לאלב לפרנס, כמבואר בגמרא (כתובות מ"ט) ונפסק ברמב"ם (אישות פ"ב ה"ה) שעד גיל שש אדם חייב במזונות בניו ומגיל שש יש לו לזונם מתקנת חכמים ואין כופין אותו, וברמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ה ס"ה) כתב שזהו בכלל צדקה. והוסיף, שאפילו עבור אשתו שאדם מחויב ליתן לה מדור, היה יכול לשכור דירה עבורה ואינו מחויב לקנות בית בשביל זה, וכשקונה בית בודאי יש להם שמחת הלב על ידי זה ושייך בזה ברכת הטוב והמטיב. ויש שכתב (ראה פסקי תשובות שם אות א) שרבים אין נוהגים לברך הטוב והמטיב וכסתיתם השו"ע שכתב כן רק לענין כלים חדשים וסמכו על דברי החיי אדם.

ת. כלי שנטרף על ידי חימום חשמלי דינו כנטרף על ידי אש⁶. ולכן אין להגעילו במים שהוחמו בשאר דרכי החימום שלא על ידי האש, כגון דוד שמש, מיקרוגל, או כירת אינדוקציה⁷. אולם כלי שנטרף באמצעות חימום באינדוקציה, ניתן להגעילו אף במים שהוחמו על ידי אינדוקציה⁸.

שימוש בכירת אינדוקציה לבשרי וחלבי

קניית לבשר לחימום כירת אינדוקציה חדשה. רציתי לברר האם דינה ככירים רגילות, שמותר להשתמש בהן גם לבשרי וגם לחלבי, או שדינה שונה?

ת. באינדוקציה אין להשתמש באותה כירה לבשרי וחלבי⁹. אך יכול לייחד את הכירה לבשרי, וכשירצה לבשל מאכל חלבי יניח משטח סיליקון בין הסיר לכירה בזמן הבישול¹⁰.

חיוב טבילה במד-חום מקצועי המשמש לבישול ולאפייה

מד-חום מקצועי לבישול ואפייה, האם טעון טבילה?

ת. מעיקר הדין רק 'כלי סעודה' טעונים טבילה¹¹, ולכן נראה כי מאחר והמדחום אינו משמש להכנת האוכל או מסייע להכנת האוכל, הוא פטור מטיבילה¹².

כבוד חמיו וכבוד אביו חורגו מי קודם

אני עומד להשיא את בתי בשעט"ו¹³, ומתלבט את מי עליי לכבד בסידור הקידושין, זאת מפני שגם חמיו הינו יהודי תלמיד חכם גדול, אולם אמי שהתאלמנה, התחתנה בזיו"ש עם רב חשוב, האם מצד ההלכה יש לי חיוב להקדים לכבד אחד מהם?

ת. כיבוד בעל אמו קודם, מפני שכבוד חמיו הוא מדרבנן¹⁴, וכבוד בעל אמו לדעת רוב ראשונים הוא מן התורה¹⁵, וגם חומרתו יתירה¹⁶.

הוציא עגלת קניות מהמעלית וחשף אותה לגנב ששוטט בשכונה

יוסף חזר עייף מהעבודה בשעת ערב מאוחרת, הוא רק רצה להיכנס לביתו שבקומה השביעית ולהירגע. אבל כשהגיעה המעלית לקומת הקרקע, הוא גילה שהיא מלאה בעגלת קניות עמוסה מהמכירה בשכונה. מיהו הכנים את העגלה למעלית - כנראה על דעת שבני ביתו 'ימשכו' אותה לביתם וכך היא נשארה שם. לפי חשבוננו כבר כמה שעות. בימים אחרים הוא היה נמלא כעס, אבל עכשיו מרוב עייפות פשוט לא היה אכפת לו. הוא הוציא את העגלה החוצה, הסיע אותה הצידה ונכנס במקומה למעלית. למחרת כשיצא לתפילת שחרית, הוא נתקל במודעה שהשאירה משפחת לוי ובה הידיעה כי

'עלמה עגלת קניות עמוסה מוצרים בשווי 800 שקלים'. גישה למצלמות האבטחה התאפשרה בהמשך היום והתבררה תמונת הדברים: הסתובב באזור טיפוס 'חשוד', הבת של משפחת לוי חששה שמדובר בגנב שמסתכל למבואות הבתים כדי לחפש מה לגנוב ולכן דחפה את העגלה לתוך המעלית, היא שכחה להתקשר לוודא שמישהו מבני המשפחה מכניס את העגלה הביתה והסתפקה בהנחה שגנב יחשוש להיכנס פנימה לזמן רב. דקות אחרי שרואים את יוסף נכנס לבניין, מגיע הגנב ויוצא כעבור שניות אחדות עם העגלה המדוברת. האם יוסף חייב לשלם למשפחת לוי?

ת. מאחר והניח את העגלה בחדר במדרגות אינו חייב, שלא הניח את העגלה במקום שמשתמר פחות מאשר במעלית¹⁷. אולם אם הניח אותה ברחוב - במקום העוברים ושבים שאינו משתמר לגמרי, יש אופנים שיהיה חייב מדין מזיק¹⁸.

זרק בטעות מלחיה מכסף עם מפת הניילון

התארחתי אצל קרוב משפחתי, לאחר סעודת השבת הוא בקש ממני לסייע לו בניקוי השולחן. למחרת כאשר חיפשו את המלחיה התברר בוודאות שהיא נורקה על ידי יחד עם הניילון לפח האשפה ברחוב. האם אני חייב בנזק?

ת. חייב לשלם¹⁹.

שלא ברשות. והעולה שם שלשה אופנים: א. הטעה את בעה"ב בדרך ערמה להכניס לרשותו. ב. הכניס ללא רשות ובלי הטעיה ורצוה להוציא מרשותו. ג. הכניס ללא רשות והדבר 'מפריע', ללכת ודומוה, לבעל החצר. אם הכניס בדרך רמאות עליו אמרו (ב"מ קא) 'כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישוב בראשו', ויכול לשכור פועלים מדמי החפצים שהכניס להוציאם לחוץ, ונחלקו האם צריך להודיע לבעליהם, להרמב"ם ושו"ע רק ממידת חסידות (פ"ב ה"ב וקצוה"ח ס"ק ב"ג), ולרא"ש ופ"ח הרמ"א מדינת צריך להודיע אחרי שהוציא, ומידת חסידות להודיע מקודם לבי"ד שיניחום במקום משומר. ואם הכניס ללא רשות ובלי הטעיה, הרמב"ם מושווה דינו לדין מטעה הנ"ל, ושית הרמ"א ש"כ יכול להוציא בעצמו ורק למקום שלא יפסד שם. [ולרובני ירוחם ר"ב בלא קיימא לאגרא יכול להוציא, אבל בקיימא לאגרא א"י להוציא] ואם הכניס ללא רשות והדבר מפריע לבעלים, כלל] כגון מבואר בשו"ע [סימן ששט ס"ד] הרי שמילא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן וכו' הרי זה נכנס ויוצא דרכו וכל שנשתבר בבנייתו ויצאתו פטור, והיינו שכל ששבור כדי לעבור מותר מצד עבד איש שכל לנפשיה. [הראב"ד כתב דין זה הוא רק בלא היה לו רשות למלאות, ובחזו"א כתב דלא בא לחלוק אלא פלוג ברמב"ם]. הרי שבמקרה שהניחו החפצים ללא רשות, הדבר שנוי במחלוקת אם רשאים להשליכם למקום שאינו משומר, ויש להוסיף שהרבה פוסקים פירשו שגם דעת הרמב"ם שצריך להודיע מדינת, [ומכללה, הטור, הסמ"ע והב"ח, והח"י שהביא בפת"ש שם דגם לדעת הבית יוסף אין להוציא למקום שאינו משומר. וכ"כ באו"מ (ד"ב סי' יז)]. וכן פסק בשו"ע הרב (שאלה ושכירות ס"ח). ל' לדינת מאחר שכך פסקו רוב הפוסקים אין לסלק החפצים למקום איבוד ללא הדעה לבעלים, ואם אי אפשר להודיעם ימכרם ויניחם. העותק. אך בנידון דידן שלא הוציא לרשות הרבים, אינו חייב.

17. ראה 'מכתלי בית ההוראה' (ח"ג סי' מב) שהראב"ר דין מ' שמתוך חצר חבירו במקום שאינו משומר, הנהיבות (סי' רצא ס"ד) כתב שעצם ההנחה במקום שאינו משומר אינו גור של גרמא אלא פעולת מזיק ביניים וחיובו דיני אדם. אך יש לבחון כל מקרה לגופו אם הוגדר זה, ואם אין לא הייתה לו הרשות להניחם שם.

18. חייב מדין מזיק, שהרי 'אדם מועד לעולם, בין שגנב, בין מזיד, בין בר, בין ישר' (ב"ק כ"ו), ואף אם שלא התכוון להזיק, רק לסדר את השולחן חייב לשלם, שהיה לו להזהר ולבדוק.

כאב ואם של זה, והוכיח כן מהכתוב (מכ"ה יז) 'בת קמה באמה וכלה בחמותה', משמע שנקט שחיובם שיהו מדאורייתא, אולם הח"י אדם (ד"א כלל סו ס"ה) הוכיח שהחיוב בכבוד חמיו הוא מדרבנן, שהרי אשתו משועבדת לו ואינה חייבת לכבד את הוריה כמבואר מדברי השלחן ערוך (י"ד סי' רמ ס"ה), ואם נאמר שחיוב בכבוד חמיו מדאורייתא אם כן גם הוא חייב בכך, אלא מוכרח שחיוב רק מדרבנן. וכתב שלדברי הפוסקים שחיובו מדאורייתא צריך עיון בזה. 14. הרמב"ם (הל' ממרים פ"ה ה"ח) כתב: חייב אדם לכבד את אשת אביו אף על פי שאינה אמו כל זמן שאביו שיהיה בלל כבוד אביו. וכן מכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתה אינו חייב. ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, הרי שרק כבוד אחיו הגדול הוא מדברי סופרים, אבל החיוב בכבוד אשת אביו וכבוד בעל אמו הוא מן התורה. (וכתב בספר משנה (שם) שהרמב"ם סבר, שמאחר והחיוב לכבד את אשת אביו ובעל אמו נלמד (כתובות ג') ממה שאמרה תורה (שמות כ"ב) 'כבד אבך ואםך' אמר [אמן] [תיבות] 'את' [תיבות], הרי הם ככתובים מפורש בתורה, אבל כבוד אחיו הגדול שנלמד מלוא' ואי' תורה, אינו נחשב כמפורש בתורה. וכן כתבו הרמב"ם (ספר מצוות שוש"ש), הסמ"ק (מצוה ג'), זוהר הרקיע (אזהרה ד'), שחיוב כבוד אשת אביו ובעל אמו הוא מן התורה. אולם דעת המאירי (שם ד"ה חייב) שהמצוה לכבדם היא מדברי סופרים, שהסמיכה למקרא 'כבד את אבך' לרבות אשת אבך [זאת אמר] לרבות בעל אמן. והוסיף, שאף על פי שאמרו בגמרא (שם) שהחיוב בכבוד אשת אב הוא מדאורייתא, לא אמרו כן אלא דרך אסמכתא בלבד, וכפי שכתבו בהרבה מקומות כיצא בזה.

15. הב"ח (סי' ד"ה י"ח) כתב בדעת הטור שאין חיוב לכבד את חמיו כאביו, אלא רק כאשר זקנים חשובים, וכן כתב המג"א (שם), וכן כתבו רבינו וידאל צרפתי, יוסף (ס"ק) והח"י אדם (כלל סו ס"ד). וכן לענין כיבוד שלא בפניהם כתב במנחת חינוך (מצוה ל') שבעל אמו התרבה גם לכיבוד חמיו בפניו. וכן לענין מורא, אינו חייב במורא חמיו כמו שכח הבית עולם (סי' ששה), ולענין מורא בעל אמו כתב הח"א (חומת א"י קדושים

אות. ב' דבש של מערכת א' אות ח') בשם רבינו וידאל צרפתי, על הפסוק (קריאת י"ט) 'איש אמו ואביו תירא', שאיש אמו היינו בעל אמו, שנצטוו במורא בעל אמו. אולם יש שכתבו שאינו חייב במורא, [חתם סופר (כתובות ק: ד"ה א), יפה ללב (ד"ה ס"ד)], חתן סופר (ש"ת סי' פד ד"ה והנה) ומנחת סולם (מצוה ל' אות ח').

16. על אף שבמעלית העגלה פחות נראית, מכל מקום אין זה גדר מקום המשתמר, ובפרט שהיה מותר לו להזיז את העגלה כדי לעלות במעלית, שהרי המעלית אינה מיועדת לאחסון עגלות וכמבואר בשו"ע (ד"ה סי' שש) בידינו מי מכניס לרשות חבירו

הראשונים הביאו את דברי הירושלמי (עבודה זרה פ"ה ה"ח) שטעם חיוב הטבילה משום 'מעלה' משום שיצאו מטומאת העמים לקדושתם של ישראל. ולדעת רוב הפוסקים יסוד החיוב הוא מהתורה. והואיל ובפרשת טבילת כלים לא הוזכר אלא 'כלי סעודה', אמרו בגמרא (שם) שאין לנו לחייב טבילה אלא בכלים אלו, אך לא בכלים המשמשים לצרכים אחרים.

12. יש מקום לדון שבימינו השימוש בו נעשה מקובל לא רק כדי לברר את חום הגוף, אלא כחלק מהליך הכנת אוכל מדויקת, בפרט בתחום האפייה, ולכאורה זהו כלי המשמש את האוכל. אמנם בשו"ע הגדרה היא 'מצרכי הסעודה', ואם כן יש לדון אם מדחום הוא בגדר 'צרכי סעודה'. והנה לגבי סכין של שחיטה מביא המחבר (סי' ק"ט ס"ה) שיש מי שאומר שא"צ טבילה. והכרעת הרמ"א לטובל בלא ברכה. ולכאורה הוא ודאי לא עדיף מסכין של שחיטה. ברם, להלכה נראה שפטור מטיבילה, לפי שהמד-חום אינו דומה לסכין של שחיטה, מאחר וגם אינו משמש

או מסייע להכנת האוכל, וגם אינו באמת מצורף לעבודה, אלא הוא משמש רק לפעולה חיצונית למטרת נוחות לדעת את מצב האוכל, והרי בפועל גם אם לא ידע בדיוק את מידת החום המדויקת, יהיה אפשר לאפות ולבשל ולאכול ולהסתדר, ויש ענין זהו לא להימנע גם ללא פעולת המד-חום. ויש מי שציין לדברי הש"ך (סק"ה) שהביא את דברי המהר"ל שחייב להטביל את המקור שקדוחים בו נקב בחבית להכניס בו את הברז, והש"ך חלק עליו שאין צריך להטבילו מכיון שאינו משמש לאכילה וכתב שכן נוהגים למעשה. אמנם נראה שאף המהר"ל יודה במד-חום שאינו צריך טבילה כיון שאינו מסייע להוצאת המאכל, רק לבדוק אם המאכל מוכן ואינו צריך כלי אכילה, וכאומר שאין צורך אלא פעולה גדרית של נוחות ואינה באמת מקושרת למאכל. וכן כתב הגר"ן קרליץ (חוט שני טבילת כלים ע"ב כ"ב) שמדור חום אלקטרוני שחובטים אותו לתוך מאכל או משקה לידע מידת חומו אינו טעון טבילה, מפני שאינו מכשיר את המאכל לשלש ענין.

13. החקיר לב (ש"ת, ח"ג סי' יצ"ח) כתב, שלדברי הפוסקים שחייב לכבד את חמיו כאביו ממש, יש להוכיח שחיובו הוא רק מדרבנן, שהרי מבואר בגמרא (פסחים ג:) שאע"פ שיש איסור לחוץ עם קרובי במרחק, עם אביו התירו מפני הכבוד, ואילו עם חמיו לא התירו, ועל כרחך צריך לומר שכבוד חמיו הוא רק מדרבנן ומשום כך לא התירו בו חשש ההרהור. וכן כתב בתשובה מאהבה (ש"ת ח"ג סי' קע"ה, הביא הפתחי שטובו סי' שער ס"ק) שהדרישה שחייב לכבד את חמיו היא אסמכתא בעלמא. אמנם מדברי החידושים (פ"ב מצוה ג') שכתב שהטעם שחייב בכבוד חמיו הוא לפי שאיש ואשה הם נחשבים כגוף אחד, ואב ואם של זה

6. שבות יצחק (ח"ו פ"ט) בשם הגרש"ז איערבאך והגר"ש אלישיב, חוט שני (פסח ע"ב קלה עניה קט), והטעם לפי שהם מתחממים על ידי גוף חימום לוהט, וגוף חימום לוהט דינו כאש, מאחר ויש בו שתי תכונות מחממות באש, שהוא מחמם ומאיר.

7. בשו"ע (א"ח סי' תנ"ב ס"ה) מבואר שאין להגעיל כלים בחמי טבירה לפי שאינם תולדות האור, וכבולעו כן פולטו שאם בלע בחום הנוצר מאש פולט גם כן רק בחום שנוצר מאש. וכל אלו אין דינם כחום הנוצר מאש, שהרי דוד שמש מתחמם מהשמש, ומיקרוגל מתחמם באמצעות גלים חשמליים, וכירת אינדוקציה מתחממת באמצעות גלים אלקטרוניים המגיעים לתבשיל שבסיר ומחממים אותו. וכן מובא בשם הגר"ש אלישיב. וראה בצנפת פנעה (ש"ת ח"א סי' ר"ג) שהסתפק האם אפשר להגעיל כלי שבלע על ידי אש במים שהוחמו בחשמל, והביא ממנה מקומות שמצוה בגמרא שיש כמה סוגי אש, ולפי זה אין להגעיל כלי שבלע על ידי אש במים שהוחמו בחשמל. אמנם מסקנת הפוסקים האחרונים [שבות יצחק (שם) בשם הגרש"ז איערבאך והגר"ש אלישיב, חזון עובדיה (הלכות הגעלה כלים ס"ח)], שגוף חשמלי מולחלש ידנו כאש מאש כמובא לעיל, כיון שיש בו שתי תכונות הנמצאות באש, ואין לחלק בין סוגי האש, ולכן מותר להגעיל כלים שבלעו על ידי אש במים שהוחמו בגוף חימום מתחמם.

8. רמ"א (שם): 'ומיהו אם נשתמש רק במי טבירה מעגיל בהן'. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ד כ"ז) שגם במים שהוחמו על ידי אש יכול להגעיל כלים אלו.

9. הרמ"א (סי' תנ"ב ס"ד) כתב שחצובה של חמץ צריכה ליבון כדי להכשירה לפסח. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ל') ביאר שדין זה הוא רק לכתחילה, ומשום חומרא דפסח. אבל מעיקר הדין אינה צריכה ליבון כיון שהיא כל הזמן על האש, וכל מה שנשפך עליה מיד נשפך ומתכלה. ואף מה שנבלע בה אינו יוצא, כמבואר ביר"ד (סי' צ"ט ס"ה) ששתי קדרות הגנועות זו בזו אינן בולעות. אולם בכירת אינדוקציה שאין בה אש משמלה את מה שגולש ונשפך מהסירים, יש לאסור להשתמש באותה כירה הן לבשרי והן לחלבי.

10. משטח הסיליקון אינו חוצץ בפני הגלים האלקטרוניים, והיתושבש מתבשל כראוי. ובאופן זה אין חשש, כיון שאף אם הסיר יגלוש, הבלילות היו במשטח הסיליקון ולא בכירה עצמה. אך גם כשעושה כן ראוי ליהרר שהמקום שתחת משטח הסיליקון יהיה נקי לגמרי מכלכלים ושאריות בשר, כדי שלא יבלעו לא תוך משטח הסיליקון. שיש לחשוש שמשטח הסיליקון יבליע לקדירה.

11. מקור החיוב לטבילת כלים חדשים למדו בגמרא (עבודה זרה ט"ז): מהפסוק האמור בכלי מדין: 'כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש - וטהרו', ודרשו מיתור תיבת וטהרו: 'הוסיף לך הכותב טהרה אחית'.

פעמים רבות מתבררים מקרים אלו אגב דיני תורה מורכבים יותר, לפתע מתברר שהיו חובות קטנים שנשמטו מזכרונם של הצדדים. וגודל המכשלה רב.

בגמרא (בבא מציעא עה:) נאמרו על ההרגל הזה דברים חמורים מאוד: אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות, ומלוה אותן שלא בעדים, עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו, שנאמר (תהלים לא יט) תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק. ע"כ. אם כן, ההתנהגות הממונית בצורה זו כרוכה באיסור דאורייתא של 'ולפני עור' וגורמת קללה נוראית לנוהגים בה. לב מי לא יחרד ויחפש לתקן מעשיו ולהעמידם על שורת הדין וההלכה.

כבר הארכנו והרחבנו בס"ד בהיבטים הלמדניים של סוגיה זו במאמר מפורט ומנומק וכאן נציג רק את ההיבטים המעשיים במקרים שכיחים לתועלת המעינים.

להלן נפרט את המקרים השכיחים בהם נוגעת הלכה זו, ונפרט באלו אופנים ראוי לנהוג.

הלוואה בין שני חברים טובים שוודאי מוחלים זה לזה גם אם לא יחזירו

כאשר ההלוואה מתבצעת בין שני חברים טובים, היה מקום לומר שמאחר שבוודאי מוחלים זה לזה במחילה גמורה אם איתרע מילתם ושכחו מהחוב, אם כן אין בכך כל בעיה ואינם צריכים להתאמץ ולהעמיד עדים או לכתוב שטר.

המהר"ל צינץ בספר מקצוע לתורה (סימן ע סעיף ב) מביא את דברי הגמרא (בבא מציעא עה:) שדנה במעשה שאירע עם רב אשי ורבינא: אמרו ליה רבנן לרב אשי, קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן. שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא: 'לישדר לי מר עשרה זוזי, דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן', שלח ליה: 'נתי מר סהדי ונכתב כתבא'. שלח ליה: 'אפילו אנא נמי?', שלח ליה: כל שכן מר דטריד בגירסיה משתלי וגורם קללה לעצמי. אלו הם דברי הגמרא. דברי רבינא שחשש רק מכך שיגרום רעה לעצמו בקללה, טעונים לכאורה ביאור, שהרי בגמרא מצאנו מלבד קללה זו גם חשש איסור של 'ולפני עור', מדוע לא הזכיר רבינא את חששו מפני האיסור?

על כך כתב המהר"ל צינץ ליישב שמאחר שרבינא ורב אשי היו שני ירעים אהובים ואוהבים זה לזה, יכול היה רבינא לפתור מראש את הבעיה של איסור 'ולפני עור' בכך שימחול לרב אשי במחילה גמורה במקרה שלא יזכור להחזיר את ההלוואה. אך הקללה נעוצה בעצם התביעה, ולכן עדיין היה מקום לחשש ממנה.

האם די בעד אחד לקיום דין זה

לכאורה מלשון הדין שאמרו שהמלוה שלא בעדים עובר, משמע שצריכים דוקא עדים היכולים להעיד ולהוציא ממון בדין. וכן משמע בשולחן ערוך. ולפי זה, העמדת עד אחד שיכול לכל היותר לחייב שבועה אינה מספיקה לסילוק הבעיה.

ואמנם, מעצם הלשון 'עדים' אין להוכיח דין כזה. וכבר מצאנו בראשונים (רא"ש בבא מציעא פרק א סימן ג) שאפשר שיאמר התנא עדים אגב ריהטא, כי כן הוא דרכו בכל מקום, אבל עיקר כוונתו לעדות המועילה באותו ענין, בכל ענין לפי ענינו. ואם כן אפשר לומר כך גם כאן. ולומר שעצם האפשרות שהעד האחד יופיע בבית הדין ויחייב אותו שבועה, יגרמו ללווה להירתע מלכפור ולשלם את מלוא החוב. וכל שכן לחשש מפני שכחה, ודאי יועיל עד אחד ראשית שאפשר שיסמוך על העד וישלם, ואפילו לא ישלם לא יקללהו בני אדם אחרי שיש

עד אחד המעיד כדבריו.

להלן נביא שיש הסוברים שהעדים נועדו למנוע אפשרות של טענת פרעתי, ולכן צריכים דווקא שטר וסייגים נוספים. ומתוך כך שדעה זו לא נתקבלה להלכה ודי בהעמדת עדים שיראו את ההלוואה, נמצא שהתקנה להעמיד עדים באה לתת מענה רק לכך שלא יכפור בעצם ההלוואה כולה. ונראה שלחשש זה די באמת בעד אחד. ובפרט לדברי הפוסקים הסוברים שלאחר שתיקנו שבועת היסת אין חשש שיכפור בחוב (ולמדנו בזה זכות על מי שלא הקפידו להעמיד עדים), ואם כן שבועת עד אחד גם פועלת באופן דומה.

ומאידך יש אולי לחשוש שמא יכשילו גם בשבועת שקר. וכנגד טענה זו, מובא בפרי חיים (ח"ב עמ' קכא) בשם הגר"נ גולדברג שאפשר לומר שיחשש לישבע לשקר כי לפי דעת רבנו יקר יכולים התובע והעד לפוסלו לעדות ולשבועה.

לכן לכאורה יש לדון שמותר להעניק הלוואה מעיקר הדין במעמד עד אחד בלבד. אמנם כתבו הרמב"ם (מלוה ולוה פרק ב הלכה ז) והש"ע (סימן ע סעיף א) 'אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלווה על המשכון, והמלוה בשטר משוכב יתר, וכל המלוה בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, וגורם קללה לעצמו'. ולכאורה מה שמועיל שטר יותר מעדים הוא שהלוואה בשטר מועילה גם נגד טענת פרעתי, וכל שכן שעד אחד אינו מועיל לטענת פרעתי.

אך נראה שלא להקל בזה אחרי שפשטות לשון הגמרא הרמב"ם והש"ע שצריך עדים, וגם כל הפוסקים כתבו שצריכים עדים, ולא טרחו לציין שדי גם בעד אחד. ועוד שאם מועיל בפני עד אחד, הרי רב אשי שלח להלוות על ידי שליח, ונמצא שהיה עד אחד בהלוואה ומדוע חשש רבינא לאיסור ולא הלווה. והגם שיש לדחות שרבינא החמיר לדרוש גם שטר, אבל לכאורה נראה שאילו לכל הפחות היה ניתן להיסמך על העד אחד מצד עיקר הדין לא היה רבינא מתעכב על ההידור לעשות שטר ולהפסיד בכך את העסקא של רב אשי. ואמנם עיקר החשש מצד שכל גדולי הפוסקים סתמו ולא כתבו להתיר בעד אחד.

כאשר ההלוואה נרשמה במחשב, אך ללווה יש גישה ויכול למחוק את הרישומים

לכאורה פשוט הדבר שאין הבדל לגבי דין זה בין רישום דיגיטלי לרישום על גבי נייר או קלף. ולכן ודאי שגמ"ח שמחתים את הלווים באמצעות מדיה דיגיטלית, דהיינו שהכל נרשם במחשב והלווה חותם על גבי מכשיר המיועד לכך וחתומתו נשמרת במאגר הממוחשב של הגמ"ח ועומדת כראיה ברורה לביצוע ההלוואה, ודאי נוהג כשורה ומקיים את הדין של העמדת עדים על ההלוואה בהידור רב.

וכאן נשאלת השאלה כיצד יש לנהוג כאשר הלווה הוא אדם שיש לו גישה למחשבי הגמ"ח ויכול באופן עקרוני לגשת לבסיס הנתונים ולמחוק את כל מה שקשור אליו, האם גם אז ההלוואה היא בגדר 'ולפני עור' ואנו חוששים שיעשה כך.

על דברי הגמרא שטעם הדין שצריך להחתים עדים על כל הלוואה הוא משום האיסור של 'ולפני עור', תמה הלחם משנה (הלכות מלוה ולוה פ"ב ה"ז) אם אנו חוששים לכך שהלווה יתחמק מלשלם את חובו וכל הלוואה שמאפשרת זאת, משולה למכשול המונח לרגלי העויר להכשילו בדרך, לא מובן איך העמדת העדים פותרת את הבעיה הזו,

שהרי עדיין יכול הלווה לבוא ולטעון 'פרעתי'. להודות בהלוואה ולקיים את דברי העדים, אך לטעון שבהמשך הגיע ופרע את ההלוואה. נמצא שמה שמעמיד את ה'מכשול' האפשרי בפני הלווה הוא עצם ההלוואה, גם כשזו נעשתה בפני עדים.

ובאמת, כנראה מכח קושיה זו, כתב המאירי (ב"מ עה:) שהתקנה היא להלוות בעדים באופן שלא יהיה ניתן לטעון טענת פרוע, וכגון שמסכמים במפורש שלא יפרע לו אלא בפני פלוני ופלוני, או שחותמים על ההלוואה בשטר, כך שאם יטען פרוע, יטען המלווה כנגדו 'שטרך בידי מאי בעי?!' אם כדברך שפרעת, הרי הייתי אמור למסור לך בחזרה את השטר.

וכן מוכחת דעת הריטב"א (שם) שתמה מדוע רבינא לא הטריח את רב אשי לכתוב שטר בעדים, ולא הציע לו לכתוב שטר כתב יד, ומאכן ביקש ללמוד ששטר כתב יד אינו מועיל נגד טענת פרעתי ואכתי היה אסור להלוות כך לרב אשי, ושוב דחה שלא היה להם זמן לערוך שטר, וע"כ הציע להלוות בפני עדים והם יכתבו מאוחר יותר שטר מכח מה שראו את ההלוואה, ועכ"פ מבואר בדבריו בהדיא שאם טענת פרעתי יכולה להתקבל אסור להלוות.

אולם ברמב"ם (מלוה ולוה פרק ב הלכה ז) שהתיר להלוות בעדים גם בלי שטר, והיינו אפילו שיכול לטעון פרעתי, ובטור (חור"מ ריש סימן ע) הביא לדברי הרמב"ם וכתב מיד אחר כך שהמלוה לחבירו בעדים אין צריכים לפרוע לו בעדים, הרי מפורש שאפילו שיכול לטעון פרעתי מותרת ההלוואה בעדים לחוד. וכבר הקשה כן הרשב"ש (תיקון הסופרים שער השני) כיצד מועילים העדים אחרי שיכול לטעון פרעתי, ותחילה כתב שיש לפרש שההיתר הוא דווקא באופן שעושה קנין בפני העדים, וסתם קנין לכתובה הוא עומד ושוב אינו נאמן לומר פרעתי, אך שוב הביא שמדברי הטור משמע שבכל אופן עדין על ההלוואה מועילים. ולדינא לא מצאנו בפוסקים מי שיחזיק את דברי המאירי והריטב"א הללו להלכה ולמעשה, ונראה מדברי כולם שלהלכה די שילווה בפני עדים.

ובכנסת הגדולה (סימן ע הגהות טור אות א) רצה לפרש שהתקנה מתבססת על כך שישנו מאן דאמר שהמלווה את חברו בעדים צריך גם לפרועו בעדים, ולכן הגם שלא נפסקה הלכה כמותו עדיין החשש לתקלה נמוך יותר כי הלווה לא יעלה על רוחו לומר פרעתי מחשש שיאמרו לו שחייב להביא עדים על כך.

ובלחם משנה (שם) ובתומים (סק"א) תירצו שזה אין אנו חוששים שיכפור לגמרי, ויאמר שפרע או לא' היו דברים מעולם'. לחששות אלו די לנו בחזקה שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו (מסיבה זו פטרנו את הכופר הכל משבועה, וראו תומים סימן עה סק"ד). כל החשש הוא רק שישכח ויאמר 'איני יודע' וכמו המקרה שהביאה הגמרא ברב אשי 'שכל שכן תלמיד חכם שטרוד בלימודיו ושוכח', ולשם כך יועילו עדים שניתן יהיה לברר אתם כל דבר ספק שיתעורר.

תירוץ זה מעורר כמה שאלות: האם נחשב 'מכשול' כאשר שוכח ובאמת אינו יודע שחייב? ניתן לומר שכן, סוף סוף בגלל שכחתו הוא משאיר ברשותו כסף שלא שלו. אך לכאורה יותר היה נראה דמאחר וכל עיקר החיוב להחזיר חוב אינו אלא מצד מצוות 'הן צדק ולאן שלך צדק', והרי כיון שטועה לסבור שאינו חייב, הרי לא שיקר בדבריו, ואכן בפרישה (סק"א) ובב"ח (שם) ובט"ז כתבו שכאשר הלווה שעשוי רק לשכוח את הלוואה הרי הלווה אינו עובר באיסור, ומשכך גם

ריסוק פירות כדי לבטל את התולעים שבתוכם

האם מותר לרסק פירות שיש בהם תולעים וכגון לעשות מתות שדה גלידה וכדו', בשביל שיתבטלו התולעים בשישים ויהיה מותר לאוכלם?

תשובה: בשביל לבטל את התולעים שבתוך התותים בשישים צריכים שהתולעים לא יהיו בריה, כי בריה אינה מתבטלת אפילו בשישים, ולכן אם מרסקים את התותים אפשר להניח שגם התולעים נתרסקו והם כבר לא בריה והם בטלים, אמנם יש דין של 'אין מבטלים איסור לכתחילה' (ס"ז צ"ט ס"ה) ודין זה אוסר עלינו לרסק את התולעים.

אכן יש כאן כמה צדדים להקל:

א. ספק איסור, יש מחלוקת בפוסקים האם מותר לבטל ספק איסור לכתחילה, הפרי תואר (ס"ז צ"ט ס"ה) החכמת אדם (ס"ז נב ס"ה) ועוד פוסקים (עי' דרכי תשובה ס"ק לו) מתירים לכתחילה. אבל הפרי מגדים (צ"ט שפ"ז ז) המהרש"ם הערוך השלחן ועוד פוסקים מחמירים שאסור [ועי' בפמ"ג שמתרץ את מה שנראה בש"ך (ס"ז פד סק"מ) שמתיר לטחון חיטים בגלל שזה ספק איסור, כי שמה מדובר שיש עוד צדדים להתיר ולכן מותר], וכך נוקטים פוסקי זמננו (מנחת יצחק, אגרות משה) לאסור.

ולכן אם מנקים את התותים, והיינו ששורים אותם במים וסבון ושוטפים אותם טוב וגם חותכים את ראשם [שבראש התות ליד העלים נמצאים הרבה תולעים], אזי מורידים את רמת האיסור מודאי איסור למיעוט המצוי שזה בגדר ספק, ואז מגיעים למחלוקת הנ"ל שיש מתירים בה ויש שאוסרים בספק הזה [חשוב לציין שבחשש איסור' לדוגמה מיעוט המצוי שניקו אותו והורידו אותו לרמת חשש בלבד, לכו"ע מותר לבטלו].

ב. יש עוד היתר בדין ביטול איסור לכתחילה, שאם לא מכוונים לבטל את האיסור אלא מרסקים אותו לצורך מטרה אחרת, מותר. וגם בזה יש לנו מחלוקת האם גם בודאי איסור נתייר כשאנו מכוון, שיש פוסקים שמתירים (מובא בדרכי תשובה ס"ק לו), אבל ר' עקיבא אייגר (תשובה ע"ז ור"ז) והפרי מגדים (פ"ד ס"ק ל"ג) וגם פוסקי זמננו (מנחת יצחק, קובץ תשובות, ושבת הלוי) נקטו לאסור, ורק כשיש עוד צדדים להקל התירו. ולכן לא יעזור לנו זה שהוא מרסק את התותים לצורך עשיית גלידה ואינו מכוון לביטול התולעים, כי בתות שדה רגיל יש בודאי איסור תולעים, אבל בספק איסור כמו כאן שניקו את התותים, ויש המקילים שמותר לבטלם אפילו בכוונה, אז למרות שלא פוסקים כמותם עדיין יחד אם ההיתר השני שאינו מכוון לבטלם אפשר להקל [וכן משמע בש"ך (ס"ז פד סק"מ) ובפמ"ג ל"ג כתב כך בהדיא]. ולכן כששורים ומנקים אותם וגם לא מכוונים לבטל התולעים מותר.

אך עדיין צריך לברר האם מה שאנו מרסקים תותים בשביל גלידה וכדו' זה נחשב שאינו מכוון לבטלם, שמצד אחד הוא הרי עסוק בלעשות גלידה והמתכון מורה לרסק וזה בכלל לא קשור לענין התולעים. אבל מצד שני כל מה שהוא עושה גלידה זה רק בגלל שאינו יכול לעשות שום דבר אחר עם תותים שאינם מרוסקים, ואם כן זה רק בגלל התולעים.

ואולי אפשר לתרץ שאחרי שהוא התרגל לעשות רק מאכלים עם תותים מרוסקים, אז זה לא החלטה שהחליט כעת לעשות מרוסק ולא עם תותים שלמים, אלא כך הוא הרגילות אצלו בלי לחשוב כלל על התולעים, וזה כבר לא דיון אצלו אלא שכך הוא עושה תמיד, ועדיין צ"ע. ושמעתי מרב חשוב תשובה לזה שמכיון שיש מקילים בספק לגמרי אפילו בכוונה כנ"ל, בצירוף זה שהוא עסוק בעשיית הגלידה כמו שהוסבר אפשר להחשיבו לאינו מתכוון [אבל באמת להמקילים בוודאי איסור בלי כוונה, לא נוכל להסתמך שזה נקרא לא מכוון].

ובזה גם מתורץ מה שיש הרבה השגחות שכותבים על תותים 'לטחינה בלבד' ואף שאסור לכוון לביטול האיסור ולפי התירוף הנ"ל מובן [ואין לומר שאותם תותים הם רק בחשש' תולעים שמותר לרסקם אפילו בכוונה, כי התותים בכשרות הם עם קליפה, ורק שהם שטופים טוב וזה עדיין דרגת מיעוט המצוי, כמו שהוסבר]. או שאפשר שמתכוונים 'לטחינה בלבד' למי שממילא הולך לעשות משהו עם תותים טחונים אבל זה אינו מסתבר.

העולה לדינא:

א. תותים שהורידו מהם את העלים [הראש] והשרו אותם במים וסבון כמה דקות, ואחר כך נשטפו תחת זרם תוך כדי שפשוף, וכן אלו שנמכרים עם השגחה לטחינה בלבד, מותר לרסקם למאכל שדרכו בריסוק. ב. אם קילפו את התותים לגמרי, מותר לרסקם אפילו עם כוונה לביטול האיסור, כי אז זה רק חשש.

המלואה אינו נכשל בלפני עיור.

אבל יש להקשות עוד (אולם המשפט שם): הרי בעל השמועה בגמרא הוא רב יהודה, והוא עצמו סובר שכאשר הנתבע טוען 'איני יודע אם הלוינוני' חייב. כי ברי ושמוא ברי עדיף, ואם כן ממה נפשך אין צורך בעדים, שהרי אין חוששים שמא יכפור, ואם יאמר 'שמוא' הרי יתחייב לשלם.

הנוגע לענין שלפנינו לכאורה הוא, שאם התקנה שחייבים לפרוע בעדים נועדה לכסות רק מקרים שאינם גזילה והפקעת חוב מכוונת ויזומה, אם כן מאחר שברור לכל בר דעת שגישא לבסיס הנתונים שבמחשב על מנת למחוק את התייעוד לחובו של אדם, היא מעשה שלא יעשה וזדון גמור, אפשר לומר שלא נתקנה התקנה לאפשרות רחוקה כזו. ולכן למרות שלעובד הגמ"ח ישנה גישה לרשת המחשבים המקומית, עדיין הרישום של חובו במערכת הגמ"ח מעניק מענה הגון לבעיה זו ומאפשר לפרנס' הגמ"ח לאשר לו את ההלוואה.

אמנם הרישום במחשב מועיל למנוע את עיקר החיוב שלא להלוות בלי עדים שמוא ישכח לגמרי מכל ההלוואה, אך מלבד זאת כתב הרמב"ם שיש חשיבות נוספת להקפיד גם לעשות שטר חוב, כי בזה הוא מונע טענת פרעתי. וגם שלשון רש"י (ב"מ עה: ד"ה עובר) 'שעולה על רוחו של לזה לכפור' מפורשת שהחשש הוא שכיון הלוה בלי עדים יעלה על דעתו לנצל זאת לכפור, והיינו מזיד, ולא כמו שכתבו הלחם משנה והתומים, וכן הסכימו הרבה אחרונים (סמ"ע, טז, ב"ח, ה"ד לעיל ועוד) שהגורם לאיסור לפני עיור הוא החשש שהלוה יכחיש במזיד, ולשיטתם שיש לחוש למזיד כיון שיש ללוה גישה למחשב של הגמ"ח אין להתיר את ההלוואה גם לא מעיקר הדין.

הלוואה ללא עדים כנגד שיק פיקדון סחיר

מאחר שלפי כל הטעמים, דין זה של חיוב להלוות דווקא בעדים תלוי באפשרות של כפירה בחוב או שכחה. נראה פשוט להלכה ולמעשה שאם מבטחים את ההלוואה באפשרות פירעון מזומן של החוב, כך שהלווה לא יוכל למנוע את הפירעון בשום דרך. אין מניעה להלוות לו ללא כל תנאי אחר.

ולכן, כאשר - כמקובל בגמ"ח'ים רבים, ההלוואה ניתנת למול המחאה בנקאית, שאפשר להפקידה בבנק ולמשוך את הכסף במזומן, נראה שוודאי אפשר להשלם את ההלוואה שלא בעדים.

ואין חוששים שמוא ירוקן את מסגרת האשראי שלו עד תומה, כי האיסור להלוות בלא עדים אינו מחשש שמוא יסתיר כל ממונו, אלא שמוא יכחיש את עיקר ההלוואה, ובפרט שהוא יודע שההמחאה עשויה לשמש נגדו בבית דין או לפני רשויות המדינה.

הלוואה בסכומים נמוכים

בארחות רבינו (ח"ג עמ' צד, ובמהדורה חדשה ח"ד עמ' סד) מעיד שהחזון איש הקפיד לקחת שטר בהלוואה גדולה, ולא הקפיד על כך בהלוואות קטנות, ובקונטרס עזרת אליעזר (יורה דעה ס"י רסב סעיפים ב-ג) הביא שכן פסק גם הגר"ש אלישיב, וכן פסק רבי יהודה שפירא כמבואר בספר דעת יהודה (עמ' קפ) וביאר החילוק שבסכומים קטנים גם אם ישכח הלוה ימחל לו המלוה ואין לחוש.

ויש לבאר דמאחר שתבע אותו והכחיש אפי' אם ימחל לו אחר כך, הרי כבר עבר הלוה איסור במה שהכחיש ולא פרע החוב, וכן כתב רבי חיים זוננפלד (שלמת חיים חו"מ ס"י ט) שהעצה היא למחול מתחילה על הצד שאחר כך הלוה יכחיש. ונראה דעתם שהחשש אינו לכפירה רק לשכחה, או שמה שבסכום נמוך אין חשש כפירה, וזה פשוט שאם הלוה שוכח והמלוה מוחל לו שהלוה לא עובר בשום איסור מחמת שלא שלם, ודווקא כאשר אין המלוה מוחל עובר הלוה באיסור בשוגג, ואם כן גם המלוה אינו עובר בלפני עיור. ורבי חיים זוננפלד דן בהלוואה רגילה שיש בה חשש שמוא יכחיש, ולכן הצריך שהמלוה ימחל מתחילה בשעת הלוואה על הצד שהלוה יכחיש.

ובסכומים קטנים גם אין חשש לקללה, כיון שאין הקפדת הבריות על תביעה של סכום קטן שאינה באה לבית דין ועוד שסכום קטן דרך בני אדם לשכוח, והם מוכנים להאמין שהלוה שכח, ואין בזה פגם להאמין בזה, ולכן לא יקללו את המלוה, וגם לא יחשדו את המלוה שמנסה לגנוב את הלוה, שאין זה דרך בני אדם לשקר בסכומים קטנים מתוך רעות, רק יאמרו שאחד מן הצדדים טועה בדבר הדומה.

להלכה:

א. הלוואה בין חברים קרובים שבוודאי מוחלים על אי-השבתה, אין חשש של לפני עיור שהרי ימחל לו, אך יש לחוש שיכעסו עליו שתבע מהלוה בשקר ויקלללו, לכן אין להקל.

ב. הלוואה בעד אחד, לכאורה יש מקום לומר שהיא מותרת מעיקר הדין, אך מחמת שלא מצאנו בפוסקים שדי בעד אחד אין להקל.

ג. הלוואה בעדים באופן שלמרות העמדת העדים עדיין יכול הלווה בפעולה יזומה להשתמש מהחוב ולמחוק את התייעוד בזדון, תלוי במחלוקת האחרונים האם חוששים שהלווה יזיד או ישגוג, ולכן אין להקל.

ד. הלוואה כנגד שיק פיקדון שאפשר לגבותו במזומן, אין בה כל חשש ולא נאמר בה דין זה, ומותר לכתחילה לעשותה בלא עדים.

ה. הלוואה בסכומים קטנים מאוד שאדם מוחל עליהם, אין איסור להלוותם בלא עדים, שהלוה אינו חשוד לכפור עליהם, והמלוה בוודאי ימחול עם הלוה ישכח בשוגג, וגם אין חשש קללה בסכומים נמוכים אלו.

צירוף ברכה ראשונה מלפני הסעודה לאחר הסעודה

דן, אברך ירא שמים ובעל מידות, מסתובב בין המטבח לשולחנות הערוכים באולם, מארגן את הסליטים ומוודא שהאוכל מתחמם היטב על הפלסות. כבעל קיטרינג יוקרתי חשוב לו לוודא שהמאכלים המוגשים יהיו ערבים לחיך המזומנים ויגרמו להם לחיך, ולשמו הטוב של הקיטרינג-ללכת למרחוק. התבנית הגדולה של תפוחי האדמה המתובלים קרצה לו לטעימה קלה. הוא הניח כמה חתיכות בצלחת, בירך ואכל. אכן טעם משובח, כיאה וכראוי לקיטרינג היוקרתי שלו. כשסיים נכנסו חתן בר המצוה והמשפחה הנרגשת לאולם, בשעה טובה ומוצלחת.

נפתלי בעל השמחה הפציר בדן ידידו הוותיק שייטול ידיו לסעודה, ודן אכן נענה והתכבד לשבת. הוא אכל זריזות, בירך ברכת המזון במתינות ומיהר למטבח לפקח על הגשת המנות. ויהי כאשר הגיע תור המנה המרכזית ובה תפוחי האדמה הריחניים נזכר דן כי לא בירך בורא נפשות על אכילתם לפני הסעודה, ותהה בליבו האם עליו לברך כעת שוב בורא פרי האדמה?

תשובה: במשנה ברורה (ס"ק קע"א) כתב שהרוצה לאכול קודם הסעודה דברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות, ובדעתו לאכול פירות גם בתוך הסעודה ומכיון עכשיו בברכה זו לפטור גם מה שיאכל בתוך הסעודה, הוי הכל לצורך סעודה ואין צריך לברך אחריהם ברכה אחרונה, שברכת המזון יפטור את הכל, כמו שפוסט מה שאוכל בתוך הסעודה. ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה עליהם, דכיון שאכלן קודם הסעודה אינם שייכים לסעודה כלל. ואפילו אם לא בירך ברכה אחרונה קודם נטילת ידיים צריך לברך בתוך הסעודה.

אבל אם אכל קודם הסעודה דברים שאין צריך לברך עליהם כשאוכלן בתוך הסעודה, כגון מיני לפתן ופרי אדמה, אז אפילו אם בדעתו לאכול מהם בתוך הסעודה אינו מועיל להם כלל הברכה ראשונה, שהרי בלא הכי הם נפטרים על ידי ברכת המוציא, ועל כן מה שאוכל קודם הסעודה אין שייך כלל להסעודה וצריך לברך עליהם ברכה אחרונה בורא נפשות רבות, עד כאן דבריו.

ויש לציין שבב' אופנים אלו שמחויב בברכה אחרונה, גם אם נזכר לאחר ברכת המזון עדיין לא נפקע החיוב שעליו.

ולפי זה יוצא לכאורה שאדם שאכל תפוחי אדמה קודם הסעודה ואז נטל ידיו הוא מחויב עדיין בבורא נפשות, ואם לאחר ברכת המזון רוצה להמשיך באכילה זו יכול להמשיך כי הוא עדיין לפני ברכה אחרונה וזה המשך אחד, וכל הסעודה שהיתה באמצע אינה קשורה כלל לארוחה זו. אך יש לציין שכמעט בכל המקרים לא שייך דין זה, מכיון שבדרך כלל אדם שנוטל ידיו הוא מסיח דעת מאכילה שהוא אכל מקודם ולא מעלה בדעתו לרגע להמשיך את הסעודה הזו לאחר ברכת המזון, ובאופן זה יצטרך לברך בורא פרי האדמה ולאחר מכן ברכה אחרונה על הכל.

מענין לענין באותו ענין בשולחן ערוך (ס"ק קע"א) מביא מחלוקת לגבי מים בתוך הסעודה האם נחשב לדברים הבאים מחמת הסעודה ופטורים מברכה, או שצריך לברך על המים, ויש מחמירין לברך על כל כוס ששותה דמסתמא נמלך, והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. וכתב במשנה ברורה (סק"ל): 'וכתבו האחרונים דיוהר לשתות פחות מרביעית, דאם ישתה רביעית יכנס בספק ברכה אחרונה, דאם הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בהמוציא אם כן עכשיו הוא מחויב בבורא נפשות'. ומוסיף 'אכן אם יש לו שר לברכת המזון אין צריך לזוהר בזה, דהבורא נפשות שיכיר על הכוס יפטור גם את שלפני הסעודה'. וצריך עיון בדבריו שלכאורה גם אם יש לו כוס לברכת המזון עכשיו הוא נכנס לספק ברכה ראשונה על הכוס של ברכת המזון, שעל הצד שהם באים מחמת הסעודה אינו יכול לברך עכשיו

המשך בעמ' ה'

קונה שפרע חשבון חשמל של המוכר

צבי יוסף קנה דירה בעיר הצפונית המתפתחת. כשהגיע הזמן להיכנס לדירה, דאג להעביר את כל החיובים שיש בדירה [כגון חשבונות חשמל מים וגז וכו'] על שמו. כשהתקשר לחברת החשמל אמר לו הנציג, שהיות ויש למוכר חוב על כמה ימים אחרונים, אינו יכול להעביר את החשבון על שמו, עד שישולם כל החוב. ועליו להחליט האם להמתין עד שהמוכר ישלם את החוב, ואז יעביר החשבון על שמו. או שהקונה מעוניין לשלם כעת את חוב המוכר, וחשבון החשמל יעבור על שמו מייד. היות וצבי יוסף לא רצה לדחות דברים, וכן כיון שרצה לנייד את חשבון החשמל לחברה זולה, שילם הוא את חובו של המוכר. לאחר מכן חייג למוכר וביקשו שישלם לו את החוב, אמר לו המוכר 'וכי בקשתי ממך שתשלם עלי? היית צריך להתקשר אלי והייתי משלם. עכשיו שפרעת מעצמך איני חייב לך כלום'. צבי יוסף נדהם מדבריו, וטען לעומתו 'מה זה משנה לך אם החוב שלך הוא לחברת חשמל או שהחוב שלך הוא לי, וברור שעליך לפרוע את החוב'. הצדק עם מי?

תשובה: הנה מקור הדין שהפורע חוב של חבירו פטור, הינו ממשניות כתובות (פרק יג) 'מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו, חתן ואומר איבד את מעותי'. והירושלמי (שם ה"ב) סובר שאפילו בעל חוב דוחקו לפרוע אינו חייב לפרוע. ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה, דעת רוב הראשונים (הובאו דבריהם בש"ך סי' קכ"ה) שבכל מקרה איבד את מעותיו בבעל חוב שאינו דוחק, וכן פסקו השו"ע והרמ"א (סי' קכ"ה), והש"ך פוסק שאפילו תפס מוציאים ממנו. אמנם לר"ת כל הדין של פורע חוב נאמר רק במזונות אשתו, שאם לא היה משלם לה היתה מצמצמת בהוצאתה, וכן פסקו מהר"י וייל והסמ"ע (שם סק"א). ובנידון דין חברת החשמל מוגדרת כבעל חוב דוחק, ועל כן אפילו לש"ך הרי זה ספיקא דדינא, ואם תפס ממזון המוכר אין מוציאים מידו.

אמנם לכאורה נראה שהמוכר חייב לשלם לקונה, ואין כאן דין פורע חוב של חבירו מכמה טעמים: א. דעת השו"ע (שם ס"א) שכל הדין דפורע חוב של חבירו אינו אלא כשהלוה לחוץ במצבו, דבזה יכול להיות שהיה מתחנן לפני המלוה והיה מוחל לו. אבל כשהלוה הוא אדם אמיד או אנו סהדי שהמלוה לא היה מוחל לו. ואם כן בנידון דידן, לא מביעא אם המוכר אדם רגיל דאנו סהדי שלא ימחלו לו, אלא אפילו אם הוא עני הרי לגבי חברת החשמל אנו סהדי דלא היו מוחלים לו החוב, עקב כך שהוא עני. ולא שייך כאן הטעם שהמלוה היה מתפייס.

ב. הדברי חיים (סימן יא) כתב שאם אדם ששמע חבירו מבקש הלוואה ומתחייב שיפרע, והלך השומע ופרע חובו, שחייב הלוה לשלם לו. ולפי שהלוה גילה דעתו שניחא ליה בפירעונו, ולא בבקשת מחילת החוב. ואם כן גם בנידון דידן הרי המוכר גילה דעתו שהיה פורע הן לאחר מעשה והן לפני, שהרי כתוב בחוזה שהמוכר מתחייב לשלם את כל החובות שיש על הדירה עד כניסת הלוקח.

ג. אם היה חייב למוכר כסף, וכגון שקנה ממנו רהיטים וכל כיוצא בזה, שזה שייך זה לדין יש בידו משל חבירו מעות, שנפסק להלכה בסוף סעיף א' שמנכה מה ששילם מהחוב לכולי עלמא.

ד. אפילו כשאין בידו מעות המוכר, דעת הש"ך (שם סק"ח) שעיקר הטעם לפטור הלוה מלשלם לו, משום שפריעת חוב נקרא מבריה ארי מנכסי חבירו, ובמבריה ארי אמדו חז"ל דעתו דעושה לשם מצוה, ודעתו לפטור. ובנידון דידן מוכח שפרע רק בשביל להוריד את החוב שיש על הדירה שלו, כדי שיוכל להעביר את חשבון החשמל על שמו, וברור שלא היה בדעתו לפטור, ולכן יהיה חייב לשלם. ה. אם בתוך חשבון החשמל ששילם הקונה היו גם חלק מהימים שעל הקונה לשלם אותם, נמצא שזה פורע חוב שלו ושל חבירו שהרי הם שותפין בחוב, ובאופן זה לא נאמר דין פורע חוב של חבירו, שזה שייך דווקא במישהו שאין לו קשר לחוב.

ו. אולי ניתן לומר שכיון שבחוזה נכתב שהמוכר מתחייב לפרוע עד כניסת הלוקח לדירה, אז כל מה שטוען המוכר 'אוהבי היו פורעים עבורי', אין זה אלא עד הזמן שהתחייב לסיים את התשלום. אמנם כשעבר הזמן והלוקח נכנס לדירה, נגמר הזמן שיכל לסדר זאת באמצעים אחרים, וחל עליו חוב ממון כלפי הלוקח לשלם לחברת חשמל. ולכן יכול הלוקח לשלם לחברת חשמל והמוכר יהא חייב לו, ואין שייך כאן פורע חוב של חבירו, מטעם שהלוה נתחייב בפני הפורע שכשיגיע זמן פלוני יפרע.

העולה לדינא:

א. מי שפרע חוב של חבירו, נחלקו הפוסקים האם חייב הלוה לשלם לו. ולהלכה אינו חייב לשלם לו, אלא אם כן תפס, וגם המלוה דוחק. ב. בנידון שלפנינו צריך המוכר לשלם לו החוב. ובפרט אם הקונה היה חייב למוכר כסף או כשהמוכר הוא אדם עשיר, או שהמוכר התחייב לשלם החוב, או כשגם הקונה היה לו חלק בחוב לחברת חשמל, שאז ודאי שעל המוכר לפרוע את החוב.

טעות בברכת המזון האם אפשר לצרפו למאה ברכות

שאלה זו נשאלה בבית המדרש: כיצד יתכן מי שטעה צריך לברך אך זה שלא טעה אינו צריך לברך, התשובה הוא שני אנשים בשבת אכלו סעודת שבת בבוקר, ואחד מהם שכח רצה, והשני בירך ברכהמ"ז כתיקונה עם רצה. ושנים אכלו אותם מאכלים ומטעמים בסוף היום, וחסר ארבע ברכות להשלמות מאה ברכות, והנה זה שטעה בירך פעמיים כל ברכת המזון והתווסף לו עוד ארבע ברכות ולכן לא צריך לאכול עוד פירות וכדו'.

אך לפני שנניח כזה הנחה שאפשר להשלים מאה ברכות עם מה שבירך בטעות, יש לדון מקודם ולהוכיח האם זה נכון או לא.

הדין של מאה ברכות הוא חיוב, וכלשון השו"ע [סימן מ"ו ס"ג] חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות. ובמשנ"ב כ', שביום השבת שחסר לו הרבה מהמאה ברכות, יראה להשלים במיני פירות ומגדים. וכן בהלכות שבת [שו"ע סימן ר"צ] מובא שירבה בפירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות. ולכן על כל אדם לבדוק כמה ברכות חסרים לו ולהשלים [אם בודק במשך כמה שבתות, יכול להגיע להערכה כמה חסרים לו, ובחור אחד סיפר לי שבשבשבת אחד הכניס כלים בחליפה כ-20 פריטים קטנים [וכל אחד יעשה חשבון לבד כמה חסרים לו] וכל פעם שבירך הוציא אחד, וככה הצליח לעלות כמה חסרים לו כל שבת].

מה שעלינו לברר הוא האם ברכות שבירך בטעות נחשבים למאה ברכות, לדוגמה שטעה ברצה וכדו' האם נחשב כארבע ברכות או לא.

בהלכות תפילה [סימן ק"ח] כתב המחבר 'טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת, מתפלל במוצאי שבת שתיים, ואינו מבדיל בשניה, ויתפלל אותה בתורת נדבה, ואינו צריך לחדש בה דבר, והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש, ומביא המשנ"ב [שם ס"ק ל"ב] שיש בזה מחלוקת, דעת התוספות בשם ר"י ס"ל, דא"צ לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת, וכשישלים ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת, מה ריוח בזה התשלומין, וחכמי פרובינצ"ה ס"ל דמה שהתפלל י"ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל, כיון שלא עשה כדיו, וע"כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה, וא"צ לחדש כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין אין חידוש גדול מזה.

נמצא שיש כאן מחלוקת גדולה הראשונים, האם ברכה בטעות נחשב כמי שאינו, או שנחשב כמי שבירך אלא שלא עשה אותו כהוגן, ולכן צריך להתפלל שוב משום גזירת חכמים. ויש נפק"מ רבים שיוצא מזה.

א. למי שבשבת ראש חודש אמר רק יעלה ויבא, אך שכח רצה, שכ' המג"א [סימן קפ"ח סק"ג] ובמשנ"ב [ספק"ט] שאם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב וחזר לראש ברכהמ"ז בשביל הזכרה של שבת אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבא דברכהמ"ז הראשון נתבטל לגמרי. אך יתכן שלכו"ע צריך לומר יעה ויבא שוב מכיון שבכל ברכת המזון צריך לומר מעין המאורע.

ב. בשבת שחל ביו"ט ושכח יעלה ויבא אך אמר רצה, שהדין הוא שצריך לחזור, ופעם השניה שבירך, אמר רק רצה, האם אפשר לצרף שני הברכהמ"ז או שאומרים ששניהם כמו שאינן וצריך לברך פעם שלישית ולומר גם רצה וגם יעלה ויבא. שאלה זו שונה משאלה א' מכיון שיש כאן ספק ברכה לבטלה אם נאמר לו לחזור, ולכן כתבו הפוסקים שאף שיש צד לומר שאם לא בירך כמו שצריך, נחשב כמי שלא בירך, אך משום ספק ברכות א"א לחזור ולברך, ובקצה"ש [סי' מ"ו סקט"ו] כתב שנכון ליטול ידיו שוב ולברך המוציא וברכהמ"ז, והזכרת רצה ויעו"י, עיי"ש מה שהאריך בנושא [וע"ע בסימן כ"ג סקמ"ז עוד ספיקות הדומות להנ"ל].

ג. אחד שידע ברכהמ"ז בעל פה אך לא רצה של שבת, האם יברך ברכהמ"ז בלי רצה או לא, לכאורה תלוי ג"כ במחלוקת הנ"ל אם נחשב כלא התפלל כלל או לא. ובארץ צבי [סמן כ"ה] תלה זאת במחלוקת בעלי התוס' במי שלא הזכיר הזכרה שהי' חייב להזכיר בתפילתו [כגון יעלה ויבא בראש חודש] וכעת כבר אין זו זמנה של הזכרה זו [כגון ששכח במנחה וכעת הוא מוציא ראש חודש] ולחכמי פרובינצ"ה עליו לחזור מכיון שהיה ל"י כאילו לא התפלל מנחה, ודינו של מי שלא התפלל שמשלים זאת בתפילה הבאה.

ד. כשטעה בברכת המזון ורוצה לצרפו למאה ברכות, לכאורה ג"כ תלוי במחלוקת הנ"ל אם נחשב כבכרה בכלל או לא, ומצאתי כמה שדנו בזה ופסקו להחשיבו למאה ברכות. בשלחן שלמה [סימן רע"א הערה ב'] פסק הגרש"א דאעפ"י דקיימא לן שהטועה בתפילה שלפעמים חייב לחזור ולהתפלל, ומשום שתפילה ראשונה שטעה בה אינו יוצא בה ידי חובת תפילה, מ"מ גם התפילה הראשונה יש בה חשיבות, לענין לצאת ידי חובת חשבון מאה ברכות. וכן מובא בהרבה מלקטים בשם החזו"א שפסק, שאם טעה והתפלל מבלי יעלה ויבא, אע"פ שחזר ומתפלל מצטרפים גם ברכות אלו שכבר בירך למנין מאה ברכות.

לכאורה הדיון לצרפו למאה ברכות תלוי בדיון הנ"ל ובמחלוקת הראשונים אם נחשב כבירך או לא, אך לכאורה יש להקל בזה מכיון שדין מאה ברכות לרוב הפוסקים הם מדרבנן עיי' במג"א ובפמ"ג בסימן מ"ו ולכן י"ל שיצטרפו לחיוב מאה ברכות. העולה לדינא:

מי שטעה בברכהמ"ז ולא הזכיר מעין המאורע שצריך לחזור שוב, יכול לצרף הברכהמ"ז הראשון לחשבון המאה ברכות.

שהכל כי הוא עדיין מחויב בורא נפשות על השתיה שקודם הסעודה, ואם נחשב כאן באים מחמת הסעודה מחוייב לברך שהכל, ואם כן מה מועיל אם יש לו כוס שכר.

ויש שרצו לחדש מדבריו דגם באופן שמחוייב בברכת בורא נפשות בתוך הסעודה, והיינו כשאכל קודם הסעודה דברים הבאים מחמת הסעודה, כגון תפוחי אדמה, אם נזכר רק לאחר שבירך ברכת המזון ורוצה להמשיך לאכול על חשבון זה, מחוייב לברך שוב ברכה ראשונה, דברכת המזון הוי הפסק וסילוק הדעת מכל מה שאכל לפניו. והביאו סמך לדבריהם דבשולחן ערוך הרב (סי' קצ ס"א) כתב: 'אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון, אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא, לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה, וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברך. ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה וכו' שבכולם ברכת היין קודמת, וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניו וכו', אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה, והוי סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על בורא פרי הגפן, לכן צריך לברך תיכף לשתייתו, עד כאן לשונו.

העולה לדינא:

- מי שאכל פירות קודם הסעודה, וכוונתו להמשיך ולאכול גם בתוך הסעודה, פטור מברכה אחרונה. ואם לא אכל בתוך הסעודה מחוייב בברכה אחרונה, וצריך לברך אותה אפילו לאחר ברכת המזון. ב. מי שאוכל דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה, וכגון תפוחי אדמה וכדו', אפילו אם אוכל ממין זה בתוך הסעודה מחוייב לברך ברכה אחרונה על מה שאכל קודם הסעודה.
- אם אכל דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה, ולאחר ברכת המזון קודם שבירך בורא נפשות ורוצה להמשיך באכילה זו, באופן רגיל הרי הסיח דעתו ויברך שוב ברכה ראשונה, ואחר כך יכלול בורא נפשות על הכל. ואם לא הסיח דעת, יכול לאכול ללא ברכה, ויש חולקים וסוברים שמחוייב גם באופן זה בברכה ראשונה, ואחר כך יברך ברכה אחרונה.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com